

2591

Olof Jönsson.

Hästaryd.Mörrum.

Född i Jemshög 1857 8/1.

Listers hd.

Upptecknat av

Olle Thulin

Aug.1929.

Smeden Broms på Olofström.

Broms var egentligen spiksmed.Vid denna tid började klippspiken att tillverkas.Lämpliga järnstänger utvaldes,så att det till en fyrtumsspik blev fyra tum brett och lagon tjockt.Sedan var det likasom en klo,som grep om ändan och klippte av så att det samtidigt blev huvud på spiken.För varje spik måste stångjärnet vändas,och det var smedens göra.Stångjärnen voro merendels ett par alnar,och då de voro slutklippta var det att byta om.Brukspojkar-na tyckte det var mycket roligt titta på.Men mest roligt var att åse Broms.Ty när hans järn var slut,fortsatte han och lät maskinen gå och klippte spik av finger efter finger,tills han inga hade kvar.De sist klippta brukade han dela ut bland gossarna som stod och tittade på.Det var en stor raritet att vara ägare till de spikar,som varit Bromsens fingrar.

2591

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

2

Olof Jönsson.
Hästeryd, Mörrum.
Född i Jämshög 1857 8/1.
Listers hd.

Upptecknat av
Olle Thulin
Aug. 1929.

Smeden Brons på Olofström.

I förra delen av förra århundradet kom en bon-
de till sin granne, Tomsa Sven och frågade: Har du inte kunnat sko din
klapphingst Annu. Bara på frambenen, men bakbenen är det omöjligt
sko, svarade Tomsa Sven. Till Olofström ska ha kommit en smed, som
kan både ett och annat, bland annat ska han kunna sko hästar, hur svå-
ra de än är, har jag sport, sade bonden till Tomsa Sven. Han ska ha kommit
från Finnmarken. Det vore ja inte farligt låta honom försöka sin konst
på Max. Bönderna lade sällskap och for upp till Olofström för att
få Max skodd. Ägaren träffade smeden Brons och omtalade sitt ärende,
och att ingen kunnat sko hästen förut på bak. Smeden värmade sig Max,
men det var bra nära, att han blivit träffad av hans sparkar. Brons var
alldeles lugn. Gick fram till hästens huvud och såg på honom allvarligt.
Sen gick han bort. Lade handen på hästens länd och lät sen handen gli-
da neråt hästens ben, tills den kom till basleden. Där tog smeden ett
fast grepp och vred av benet. Sen tog han benet gick in i smedjan och
spikade fast skon. Sen gick han ut till hästen, som stått alldeles stil-
la på tre ben och satte dit benet igen, som det suttit. Därefter tog han

2091

det andra bakbenet och gjorde lika dant. Just som smeden kom ut med det andra bakbenet från smedjan, kom den andre bonden, som varit i byn. Han frågade, hur det gått. Det har gått bra, men som du ser har hästen bara tre ben, men nu kommer smeden med det fjärde, svarade Sven. Har du blivit från dina sinnen, smeden har ju bara en hästsko i handen, och den kastade han på marken vid hästens fot, sade bonden, som kom. Men hur han fått den att sitta blev för den sist anlände en lika stor gåta, som för ägaren det han sett. Bonden ville aldrig ha Max om skoda mera utan salde honom på Kristianstads marknad.

Olof Jönsson
Hästaryd, Mörrum.

Född i Jenshög 1857 8/1.

Listers hd.

2591

Uppptecknat av
Olle Thulin
Aug. 1929.

LEONARDO UNIVERSITY
BIOGRAPHICAL

Smeden Brons på Olofström.

Bruket ägdes på 1860-talet

av en brukspatron Rankvist, som var en mycket gudfruktig man. Det var många underliga saker, som den Brons ställde till på bruket. En dag kom en smed och sökte arbete. Det var en duktig karl och hade bra betyg. Han blev antagen och började sitt arbete. Men hur det var, så tyckte kamraterna, att han var överlägsen, och ville ha bort honom. På den tiden fanns inga fackföreningar eller strejker, men Brons visste råd. Så snart arbetet på verkstaden hade börjat, tog Brons med båda händerna ett kraftigt tag om sitt huvud, och med en knyck alet av det, och kastade det på golvet. Huvudet började nu rulla mellan benen på alla smederna, så att ingen kunde arbeta. Detta fortsatte, tills den nykomne avlägsnade sig, då huvudet satt på brons som på andra. Vid bru-

2591

5.
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

ket kunde son ingen anställas utan med Brons goda vilja.

Runkvist var som sagt en mycket gudfruktig man.

Jag minns så väl, då min mycket allvarliga moder föreställde honom,

att det inte var rätt ha en sådan arbetare som Brons. Han svarade då:

Mor Hanna, det är inte jag som är herre på Olofström, utan det är Brons.

Han förblev också på bruket till sin död. Han efterlämnade flera sö-
ner, alla duktiga arbetare, men ingen hade fått lära faderns många kon-
ster.

Olof Jönsson.

259:

Hästaryd, Mörrum.

Född i Jemshög 1857 8/1.

Listers hä.

Upptecknat av

Olle Thulin

Aug. 1929.

Höet, som brann utan att brinna upp.

Jag var 17 år gammal och skulle med en 10 år äldre dräng sköta om stallen. Vi hade arbetet så indelat, att den ene skulle göra iordning i stallen och den andre riva ner hö från stängat, som var över stallen. Däruppe fingo vi inte ha någon belysning på grund av eldfara. En afton var det min tur gå upp på stängat och riva ner hö. Uppgången var från logen, och även där var det mörkt. Då jag kommit så högt på stegen, att jag kunde se höet, mötte mig en syn, som jag aldrig glömmer. Det brann och lågade i allt höet. Men ej med lågor som av vanlig eld utan med blåaktiga flammor. Den som kom ner fortare än vanligt, det var jag. Inkommen i stallen berättade jag för drängen Ola, vad jag sett. Han sprang då uppför stegen men stannade, då han fick se hur det brann. Men så sade han: Antingen det är Gud eller fan, så skola hästarna ha hö. Så sprang han upp och jag efter. Höet var kallt som vanligt hö, men det lyste och flammade, så vi slapp vara i mörker.

2591

Olof Jönsson

Hästaryd, Mörrum.

Född i Jemshög 1857 8/1.

Listers hd.

Upptecknat av

Olle Thulin

Aug. 1929.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVToms Matsa Brödgille.

Linet skulle bråkas sönder, så att det blev möjligt befria det från strånas halmartade massa, som kallades såa. För detta ändamål hade varje byalag sin bastu. Bastun var vanligen ingrävd i en backsluttning och byggd av sten. Linet upplades på torkållor, och torkningen skedde genom eldning i en så kallad galt. Både rök och värme skulle stanna inne i bastun, så det var en mycket eldfarlig inrättning. Det var vanligen en gammal granna, en bastukäring, som eldade där. Därav det gängse ordstävet: Jag gjorde så gott, jag kunde, sa käringen, när hon brände upp bastun. Utanför själva bastun var ett yttre rum, som var öppet på en sida. Här skedde själva brytningen av linet med särskilda lämpliga brötar. Karlarna hade stora grova och kvinnorna fina och klenare brötar. Det var nästan ett öronbedövande larm, då arbetet pågick. Men det var en slags byfest, när linet skulle brytas. Alla byns drängar och pigor samlades då i bastun till bröd-

gille. Och så parades de i stuan allt efter, som de voro vänner. Det skulle vara både mycket mat och god mat, när man hade brydegille. Risgrynspannkaka, pärgpannkaka och så mycket gott. De hade skulle fram då. Men så fingo de heller ingen betalning för arbetet.

På ett brödgille hände följande episod:

Tomsa Mattis var där och dessutom en liten mager torpare Nötogas Bengt. Denne var känd för att jämt trumpeta, varför han spred en rätt otrevlig lukt omkring sig. Nu var det morafton, och alla lågo och vilade sig litet på hörasäckarna. Då kom Mattis med ett förslag till Bengt. Om Bengt kunde trumpeta 30 gånger i rad, skulle han få en skäppa råg av Mattis. Bengt antog, men bad honom vänta litet. Alla blevo nu intresserade. Snart sade också Bengt, att räkningen kunde börja. Men då Mattis räknat till 29, blev det tyst. Framför Bengt stod själva bastukärningen och Bengt gav henne nu som hastigast en lätt stöt och sade: Låna mig en! Gurman blev så rädd, så hon släppte två väldiga till allas jubel. Mattis sa, att det skulle vara jämt 30, och förrästen hade han lånat. Men alla tog Bengts parti, och Mattis måste purga ut med rågskäppan.

Olof Jönsson
Hästaryd, Mörrum.
Född i Jemshög 1857 8/1.
Listers hd.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Upptecknat av
Olle Thulin
Aug. 1929.

Det besynnerliga fåret, som plötsligt försvann.

Jag hade varit på Rosenhill på ett gille. Då jag om kvällen skulle gå hem öppnade kokerskan Sissa Håkansson köksdörren och bad mig vänta, så vi fingo sällskap. Vi hade samma väg hem. Då vi voro färdiga att gå, kom så en sömmerska, som hette Ingrid och bad få ha sällskap med oss. Det var fullmåne och en mycket härlig vinternatt. Kokerskan, som bodde längst borta bad oss följa sig en bit. När så vi andra två sagt adjö till henne och hade kommit till en krök på vägen, Pyttebacken, så fick vi se ett stort, smutsigt och ullrikt får stå mitt på vägen. Det var mitt i snällkalla vintern. Fåret såg på oss och vinkade på huvudet. Jag skulle då försöka taga det och sprang fram och böjde mig ner för att ta det. Men det var ingenting då bara luft. Sömmerskan blev alldeles vettskrämd, och jag blev också litet varm. Aldrig har jag sedan sett det egendomliga fåret.

Olof Jönsson

2591

Hästaryd, Mörrum.

Född i Jemshög 1857 8/1.

Listers hd.

Upptecknat av

Olle Thulin

Aug. 1929.

LENDIS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Stockagubben, en gubbe med svartkonstbok.

Intill vår gård låg en lycka, som hette Stockagub-
balyckan. Här bodde en gubbe, som sades ha använt svartkonstböcker och
trolldom. Men under sina sista år ville han dock läsa i psalmboken.
Hans läskunnighet var dock ej stor. På söndagarna brukade han säga, när
han läst dagens evangelium ur psalmboken: Ja nu har jag asat igenom evan-
geliet. Han så väl som andra dog. Men han hade inte mer än rätt
och jämt dött, så kom en väldig massa korpar, det var nog i tusental, och
slog ner på taket på hans stuga. De hackade och rev sönder det, så hal-
men flög åt alla håll. Korparna blevo kvar ända tills gubben var be-
gravd. De foro över liket och klunkade. Ingen ville sedan bo i stu-
gan, utan den blev nedriven.

Skane
Mörrum
Olof Jönsson

Hästaryd, Mörrum.

Född i Jämshög 1857.8/1. *O. Thulin*

Listers hd.

LUNDEN
FÖRMÄNNESBANKEN

2591

Upptecknat av
Olle Thulin
Aug. 1929.

Doktor Göran Öllers stadsresa./En tomte sägen./

Johan Öller var en präst efter stora mått. Han hade ock ett stort pastorat. Jämshög socken bestod vid denna tid av Näsum, Jämshög och Kyrkhult. 12000 invånare. Han hade förvärvat stor respekt, och folktron tillmätte honom övernaturliga gåvor. Han hade stor makt med ondskans makter. En kväll vid aftonvarden sade doktor Öller till sin trotjänare Johan: I morgon klockan 8 ska vi köra till Sölvesborg, ty jag skall dit på prästmöte. Klockan 8 ska du ha hästarna i ordning. Stadsresan gick bra. Johan brukade alltid ha donen i ordning. Det var viktigt på den tiden, ty vägarna voro i ett dåligt skick. Allt gick bra tills de på hemvägen kommit till Skrivarehagen. Där gick plötsligt högra hjulet på bakaxeln av. Och axeln ritade i vägen innan Johan hann stanna. Hjulet var lätt hitta trots det kolsvarta mörkret. Men lönstickan/sprinten på axeln/var det omöjligt att finna. Johan satte på hjulet och av tillgängliga tyg gjorde han en lönsticka. Men det dröjde inte länge, förrän axeln ritade i gruset igen. Åter satte Jo-

han på det, men det blev samma resultat. Då befälde doktorn Johan att kasta hjulet bredvid sig i vagnen och sade: Kör nu det värsta du kan, ty nu ha vi blivit försenade. Johan var van att lyda och gjorde det nu också. Och fortare hade varken Johan eller doktorn åkt förr. Hjulaxeln uppbars av någon osynlig makt, och vidrörde ej marken. Hemkomma fick Johan befallning draga in vagnen men ej sätta på hjulet, utan låta det ligga där det låg. Hjulaxeln stod fortfarande uppe, som om hjulet suttit på. Vid frukosten följande dag kom doktor Öller ut till Johan och frågade, hur det stod till efter nattens strapatser. Jo tack med mig är det bra och med hästarna också och hjulaxeln står fortfarande uppe, som om hjulet sutte på. Jag ska nu gå ut och du kan följa med, sade doktorn. Kom så gå vi upp till vagnboden. — Då de kommo in i vagnboden, frågade doktorn Johan, om han ville se, vem som hade burit upp hjulaxeln. Det ville Johan. Då sade doktor Öller till honom, att han skulle se i hålet, som uppstod, när doktorn satte sin högra hand i sidan. Johan fick då se en liten röd tomtégubbe stå med hjulaxeln på nacken. Drängen blev mållös av förskräckelse. Doktor Öller sade då till tomten: Nu har du fått för onaket, som du ställde till för oss i går kväll, gör aldrig så mer. Då försvann den lille, och axeln slog till marken.

Olof Jönsson
Hästaryd, Mörrum.
Född i Jemshög 1857 8/1.
Listers hd.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Upptecknat av
Olle Thulin
Aug. 1929.

En likfärd i forna dagar i Jemshög.

Kajsa Varg, som bodde i Farabols allra nordligaste hörn, hade varit med om många likfärder till Jemshögs kyrka. Det var en väldig uppståndelse, när någon dog där uppe. Det var hela tre mil till Jemshögs kyrka och hela vägen skulle liket bäras. Man fick uppbåda så mycket folk, som det fanns i dessa folkfattiga byar. Det var många förberedelser för en sådan färd. Någon skickades genast efter dödsfallet till prästen för att anmäla dödsfallet, så att det blev själringt. En fick gå efter snickaren, som kom och mätte likets längd och bredd och sedan gjorde en kista. Så skulle vackra prydnadsgranar huggas och en stor mängd grannis hackas. Detta ströddes både inne på gården och på vägen till kyrkan. Ofta fick någon köra till kvarn och låta mala, och så man skaffa ett slaktdjur, om det ej fanns något lämpligt på gården. Någon fick i uppgift att skaffa och spinla "foteved", som de skulle ha att lysa sig med under den långa färden till kyrkan. Denna ved lades i en "steckstagen", en järn korg, som var påsatt på en stång och därför kun-

På söndagsmorgonen vid 8-tiden skulle tåget vara framme vid Jemshöge 3. kyrka, om allt gott bra. Varje byalag hade en särskild ingångsväg i kyrkbyn. De som bodde vid denna underrättades samtidigt som dödsfallet anmäldes, så att ej liktåget kom alldeles oväntat. Liket placerades så på kyrkans bår i kyrkallen. Sedan var det till att gå till ingångsstället och erhålla tratering samt vila ut litet. Anförverterna hade fått styra om så att en grav blivit grävd. Klockan 10 var jordfästningen, och när den var verkställd hade folket att ösa igen graven samt ordna kullen. Sedan när det ringde samman skulle alla i liktåget bevista gudstjänsten, men då var det ej att undra på om en och annan tog sig en liten lur efter den ansträngande natten. Ofta tyckte kyrkstöten det var synd väcka den. Efter mässan åt man bastant och sen var det att enträda återfärden. Hemkoma fortsatte gillat.

de bäras högt. Det gick ej ha så mycket feteved ned sig som behövdes under hela likfärden, och därför fick man i förväg köra ut och lägga utmed vägen. Så skulle en likbår tillverkas. Det var inget lätt göra. Först gjordes tvorne ribbor tre tum tjocka och något längre än kistan befedd. Dessa lades under kistan en i var hand. Så gjordes fyra björkvidjor omkring en kvarts alm långa och med ygglor i båda ändarna. I de nedersta ygglorna anbringades de under kistan lagda ribborna. I de övre ygglorna instacks långa stänger, som gingo längs kistan. Nu kunde fyra karlar genom att lägga stängerna på axlarna bära liket. Men ofta voro ej karlarna lika långa, och då fick vidjorna rigleras, så att det blev jämnvikt. Vägen var lång och för att färden skulle gå så fort som möjligt, måste det vara tre bärlag, alltså 12 man. Så fick det vara två man, som byttes vid bära steckestagen. Vidare några till att bära mat och feteved. Vidare följde en del av den närmaste släkten med. Hur litet och fattigt ett begravningståg var, bestod det av 20 man. Åtta fjorton dagar åtgingo tills man fått allt färdigt för avfärden. Alla samlades så på begravningsgården en aftonen. Här utfägnades alla med mat och brännvin. Vid midnattstid samlades alla omkring liket, som var placerat på vedbocken i vedboden eller möjligen i ett visthus. Här sjöngs några lämpliga psalmer och en utsedd höll ett liktal. Den som gjorde detta kallades "vekastapäst". På den tiden var det i lag förbjudet för en riktig präst att läsa ut lik. Klockan 1 tågade man ästad och då var bloss och allt i ordning. På vissa platser var det tradition att bärarna skulle avlösas och här pustades litet.

Register:LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVSida

Emaden Perus på Olafstom	1-5
Loet, som brann utan att brinna upp	6
Perus Maten Brödgitte	7-8
Loet besynnerliga färet, som plöteligt försvann	9
Stockagubben: gubbe med svartkonstbok	10
Tomte-sågen: Dr. Göran Öllers stadsresa	11-12
Uppfärd i fem dagar i jernväg	13-15